

SAĞLIK YÜKSEKOKULU BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN KLİNİK UYGULAMAYA İLİŞKİN KAYGI DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ*

Rabia HACIHASANOĞLU**
Serpil YILMAZ****

Papatya KARAKURT***
Arzu YILDIRIM**

Kabul Tarihi: 09.05.2006

ÖZET

Bu araştırma Atatürk Üniversitesi Erzincan Sağlık Yüksekokulu birinci sınıf öğrencilerinin, klinik uygulama öncesi, ortası ve sonundaki durumluk-sürekli kaygı düzeylerini belirlemek amacıyla tanımlayıcı, kesitsel olarak yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini 2004–2005 eğitim-öğretim yılında Atatürk Üniversitesi Erzincan Sağlık Yüksek Okulu birinci sınıfta okuyan ve Hemşirelik Esasları dersini ilk kez alan 54 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın verileri 21.02.2005/26.05.2005 tarihleri arasında toplanmıştır. Veriler, öğrencilerin tanıtıcı özelliklerini içeren ve klinik uygulama süresince yaşadıkları duygu durumlarını ifade eden sorulardan oluşan anket formu ve kaygı düzeylerini ölçen Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri kullanılarak toplanmıştır.

Öğrencilerin klinik uygulama öncesi, ortası ve sonrası durumluk kaygı düzeyleri sırasıyla 44.38, 38.09, 35.62, sürekli kaygı düzeyleri 43.81, 42.87, 43.29 olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin durumluk kaygı düzeyleri klinik uygulamanın ilerlemesiyle azalırken; sürekli kaygı düzeylerinde önemli bir değişme belirlenmemiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin klinik uygulama öncesi-ortası ve öncesi-sonrası durumluk kaygı düzeyleri arasında $p<0.001$ düzeyinde anlamlı fark saptanmıştır. Klinik uygulama boyunca sürekli kaygı düzeyleri arasında ise ($p>0.05$) anlamlı fark belirlenmemiştir.

Anahtar Kelimeleri: Kaygı, öğrenci, klinik uygulama.

ABSTRACT

The Determination of Anxiety Levels as to Clinic Practice of The First Class Students of The Health Collage's Students

This study was carried out as descriptively and sectionally with the aim of detecting State-Trait Anxiety levels of the first class students of Atatürk University Erzincan Health Higher School before, during and after clinic practice.

The context of the study consists of the 54 students attending to the first class of Erzincan Health Higher School on 2004-2005 educational semester and receiving Nursing Fundamental cours at first. The research's data were collected between the dates 21.02.2005 and 26.05.2005. The data were collected by means of questionnaria from composing determining features of the students and expressing of her feeling situations during the clinic prcatice, and State-Trait Anxiety Inventory measuring the level of anxiety. State anxiety levels of the students during, before and after practice were detected as 44.38, 38.09, 35.62, respectively, and trai anxiety levels were detected as 43.81, 42.87, and 43.29 respectively. While state anxiety levels of the students reduced with the progress of clinic practice, there was not any change in trait anxiety levels. There was significant distinction at the level of $p<0.001$ between state anxiety levels before, during and after the practice of the students participating in the research. We couldn't detect any significant distinction between trait anxiety levels during clinic practice ($p>0.05$).

Keywords: Anxiety, student, clinic practice.

*41.Ulusal Psikiyatri Kongresi'nde poster bildiri olarak sunulmuştur (15-20 Kasım 2005, Erzurum).

** Öğr. Gör. Atatürk Üniversitesi Erzincan SYO

*** Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi Erzincan SYO

****Yrd.Doç.Dr. Atatürk Üniversitesi Erzincan SYO (e-mail:rabiahacihanoglu@hotmail.com)

GİRİŞ

Kaygı tanımlaması zor bir korku ve endişe duygusu olup, insanın temel duygularından birisi olarak kabul edilebilir (Öner ve Le Compte 1983). Bireyin davranışı, psikolojik tepkileri ve kişisel bildirimlerinin gözlenmesi ile ifade edilebilen öznel bir deneyim olan kaygı, subjektif bir beklenti hissi, dehşet, endişe veya bir felaketin yaklaştığı duygusu ile belirlidir (Thompson et al. 1993). Olgularda değişik derecelerde otonomik uyarılma ve tepkisellik vardır. Kaygı fiziksel ağrıya benzer şekilde, öğrenme ve uyumda önemli rol oynar, davranış değişikliklerine neden olabilir (Yüksel 2001).

Ayrıca kaygı evrensel bir duygu olup, bireyin kendini güvensiz hissettiği durumlara karşı geliştirdiği doğal bir tepkidir. Dolayısıyla kaygı, benlik bütünlüğüne karşı beklenen bir tehdide tepki olarak hissedilen bir gerilimdir (Öz 2004).

Kaygı potansiyel olarak öğrencinin öğrenme ve performansını etkileyebildiği için, hemşirelik eğitimi literatüründeki pek çok çalışmada klinik ortamda öğrencilerin kaygısı ile ilgili düşüncelere yer verilmiştir (Sabuncu 1994, Yetkin ve Özer 1997, Şirin ve ark. 2003, Tel ve ark. 2004, Batmaz ve ark.2005, Erbil ve ark. 2006).

Hemşirelik eğitimi, bilginin yanı sıra beceri ve davranış geliştirmeyi de amaçlamaktadır (Ulusoy 1998). Klinik deneyim hemşirelik eğitimi açısından en çok kaygı oluşturan nedenlerden birisidir (Audet 1995). Klinik uygulamalarda öğrenciler öğrendikleri kuramsal bilgileri kullanma güçlüğünün yanı sıra hastaneye uyum güçlüğü nedeniyle kaygılı olurlar (Locken and Norberg 2006). Öğrenciler, klinik uygulamalarının başlangıcında hata yapma, hastaya zarar verme, olumsuz tepkilerle karşılaşma gibi düşünceleri yoğun olarak yaşadıkları ve kendilerine güvenlerinin az olduğunu belirtmektedirler (Atalay ve ark. 1994,

Yetkin ve Özer 1997, Locken and Norberg 2006).

Yapılan çalışmalarda da öğrencilerin klinik uygulamalara çıktıkları ilk gün yaptıkları uygulamalar esnasında da anksiyete yaşadıkları bildirilmiştir (Sabuncu 1994, Tel ve ark. 2004, Erbil ve ark. 2006). Ayrıca yapılan çalışmalarda stajın ilk günü öğrencilerin durumluk kaygı düzeylerinin yüksek olduğunu ve stajın sonunda durumluk kaygı düzeylerinde azalma olduğu bildirilmiştir (Yetkin ve Özer 1997, Şirin ve ark. 2003).

Bazı araştırmacılara göre kaygının öğrencinin başarısını olumsuz etkilediği, kaygı düzeyinin azalması ile öğrenci başarısının arttığı (Locken and Norberg 2006) kaygısı fazla olan öğrencinin hastasının gereksinimlerini iyi gözlemleyemediği ve hastanın güvenini kaybettiğini belirtmiştir (Şirin ve ark.2003). Bu da hasta ve hemşire arasındaki ilişkiyi bozar ve yapılan hemşirelik hizmetlerinin amacına ulaşmasını etkiler. Bütün bu sonuçlar doğrultusunda kaygı eğitimde başarıyı engelleyen önemli bir faktör olup öğrencinin beceri geliştirme ve klinik performansını etkilemektedir. Bu doğrultuda bu çalışma öğrencilerin klinik uygulamanın ilk günü ve devamı esnasında yaşadıkları kaygı düzeylerinin belirlenmesi öğretim elemanlarının klinik uygulamalarda öğrencinin kaygısını kontrol etmesine yardım edecek düzenlemeler yapmasına rehberlik edebilir.

Bu araştırma Atatürk Üniversitesi Erzincan Sağlık Yüksekokulu birinci sınıf öğrencilerinin, klinik uygulama öncesi, ortası ve sonundaki durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu araştırma tanımlayıcı, kesitsel bir araştırmadır. Araştırmanın evrenini 2004-2005 eğitim-öğretim yılında Atatürk Üniversitesi Erzincan Sağlık Yüksek Okulu birinci sınıfta okuyan ve

Hemşirelik Esasları dersini alan 61 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada örneklem seçimine gidilmemiş, araştırmaya sağlık meslek lisesi veya herhangi bir sağlık okulundan mezun olan ve Hemşirelik Esasları dersini tekrar alan öğrenciler dahil edilmeyip çalışma 54 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri öğrencilerin yaşı, hangi okuldan mezun oldukları, okul numaralarını tanımlayan 3 sorunun yanı sıra uygulama süresince yaşadıkları duygu durumlarını ölçen 7 sorudan oluşan anket formu ve öğrencilerin kaygı düzeylerini ölçen Spielberger ve arkadaşları tarafından (1970) geliştirilen, Öner ve Le Compte tarafından, Türk toplumunda (1976) güvenilirliği ve (1977) geçerliliği test edilmiş olan Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri kullanılarak 21.02.2005/26.05.2005 tarihleri arasında toplanmıştır. Veriler araştırmacıların gözetiminde doldurulmuş ve toplam 20 dakika sürmüştür. Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri her bir ölçekte 20 madde olmak üzere toplam 40 maddeden oluşmakta ve bireylerin geçici ve sürekli kaygı düzeyini yansıtmakta kullanılmaktadır. Durumluk kaygı ölçeği, bireyin belirli bir anda ve belirli koşullarda kendisini nasıl hissettiğini sorgulayan 20 maddeden oluşan 4 seçenekli ("hiç", "biraz",

"oldukça", "tamamen") bir ölçektir. Sürekli kaygı ölçeği ise, bireyin kendisini genellikle nasıl hissettiğini sorgulayan 20 maddeden oluşan 4 seçenekli ("hemen hiçbir zaman", "bazen", "çoğu zaman", "her zaman") bir ölçektir. Her iki alt ölçekte de seçenekler 1-4 arasında puan almaktadır. Bazı maddelerin puanlaması ters çevrilerek yapılmaktadır. Ölçekten alınan puanın yükselmesi, kaygı seviyesinin yüksek olduğuna işaret etmektedir (Öner ve Le Compte 1983).

Verilerin toplanması için ilgili müdürlükten yazılı izin alınmıştır. Ayrıca araştırmanın amacı açıklanarak öğrencilerden de sözlü onay alınmış, öğrencilerin gizlilik ilkesine saygı gösterilmiştir. Öğrencilere veri toplama araçları hakkında açıklama yapılarak veriler, öğrencilerin klinik uygulamaya çıktıkları ilk günün sabahı, yani yarıyılın başında, yarıyılın ortasında ve sonunda olmak üzere rahat bir ortamda üç kez toplanmıştır. Araştırma bulgularının analizinde sayı ve yüzde dağılımları, kaygı puan ortalamaları için iki eş arasındaki farkın önemlilik testi (Paired t testi) yapılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin yaş ortalamaları 19.37 ± 1.18 , %59.3'ü düz lise, diğer lise mezunları %40.7'sini oluşturmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin yaş grupları ve mezun oldukları okullara göre dağılımı

	Sayı	Yüzde
Yaş ortalaması	19.37±1.18	
Yaş Grupları		
18-19 Yaş	28	51.9
20-22 Yaş	26	48.1
Mezun Olduğu Okul		
Düz Lise	32	59.3
Diğer Liseler	22	40.7
TOPLAM	54	100.0

Tablo 2. Öğrencilerin klinik uygulama sürecince ifade ettikleri duygu durumlarına göre dağılımı (n=54)

İfade Ettikleri Duygular*	Klinik Uyg. Öncesi		Klinik Uyg. Ortası		Klinik Uyg. Sonu	
	S	%	S	%	S	%
Heyecan	43	79.6	18	33.3	16	29.6
Endişe	26	48.1	12	22.2	13	24.1
Korku	21	38.9	7	13	3	5.6
Sevinç	19	35.6	11	20.4	9	16.7
Mutluluk	12	22.2	20	37	27	50
Güvenli	10	18.5	26	48.1	32	59.3
Rahat	8	14.8	38	70.4	40	74.1

*Yüzdeler n üzerinden alınmış olup birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Öğrencilerin kliniğe ilk çıktıkları gün ile uygulama süresince tanımladıkları duygu durumları incelendiğinde; klinik uygulama öncesi %79.6'sının heyecanlı, %48.1'inin endişeli, %38.9'unun korkulu, %35.6'sının sevinçli, %22.2'sinin mutlu, %18.5'inin güvende ve %14.8'inin kendini rahat hissettikleri belirlenmiştir. Dönem ortası klinik uygulama duygu durumları incelendiğinde; %33.3'ünün heyecanlı, %22.2'sinin endişeli, %13'ünün korkulu, %20.4'ünün sevinçli, %37'sinin mutlu, %48.1'inin güvende, %70.4'ünün kendini rahat hissettikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin uygulama sonundaki duygu durumları incelendiğinde; %29.6'sının heyecanlı, 24.1'inin endişeli, %5.6'sının korkulu, %16.7'sinin sevinçli, %50'sinin

mutlu, %59.3'ünün güvenli, %74.1'inin kendini rahat hissettikleri belirlenmiştir (Tablo 2).

Araştırma sonuçlarına göre klinik uygulamanın başlangıcında korku, heyecan, endişe oranının, klinik uygulama sonunda azaldığı ve öğrencilerin kendilerini daha güvende, rahat ve mutlu hissettikleri belirlenmiştir. Şirin ve arkadaşlarının (2003) yaptığı bir çalışmada stajın ilk günü öğrencilerin %75.0'mın stres, korku ve heyecan duyduğu, %8.3'ünün kendini rahat ve güvenli hissettiği, staj sonunda öğrencilerin yalnızca %12.5'inin stresli, korkulu ve heyecanlı olduğunu, %62.5'inin kendilerine güvenlerinin arttığını ve rahatladıklarını ifade ettikleri bildirilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin klinik uygulama öncesi, ortası ve sonundaki durumluk kaygı puan ortalamalarının karşılaştırılması

	Klinik uygulama öncesi	Klinik uygulama ortası	t	p
Durumluk	44.38	38.09	5.933	<0.001
	Klinik uygulama öncesi	Klinik uygulama sonu		
Durumluk	44.38	35.62	5.574	<0.001
	Klinik uygulama ortası	Klinik uygulama sonu		
Durumluk	38.09	35.62	1.96	>0.05

Öğrencilerin klinik uygulama durumluk kaygı puan ortalamaları, uygulama öncesi 44.38, uygulama ortası 38.09, uygulama sonunda 35.62 olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin durumluk kaygı düzeylerinin klinik uygulamanın

ilerlemesiyle birlikte azaldığı belirlenmiştir. Klinik uygulama öncesi ve ortası, klinik uygulama öncesi ve sonu durumluk kaygı düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir (p<0.001). Klinik uygulama

ortası ve sonu durumluk kaygı düzeyleri arasında ise istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilememiştir ($p>0.05$) (Tablo3). Bu sonuçlar aynı envanterle yapılmış diğer çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir (Yetkin ve Özer 1997, Şirin ve ark. 2003).

Yetkin ve Özer'in (1997) hemşirelik birinci sınıf öğrencileri üzerinde yaptıkları bir çalışmada uygulama öncesi, uygulama ortası, uygulama sonu durumluk kaygı puan ortalamaları sırasıyla 49.6, 44.9, 45.4 bildirilmiş olup klinik uygulama öncesi ve ortası, öncesi ve sonu arasındaki durumluk kaygı puan ortalamaları arasındaki fark anlamlı ($p<0.05$) ve uygulama ortası ve sonunda önemli bir fark olmadığı ($p>0.05$) bildirilmiştir. Şirin ve arkadaşlarının 2003 yılında doğumhane stajına çıkan öğrenciler ile aynı envanterle yaptıkları çalışmada da

öğrencilerin staj öncesi, staj ortası, staj sonu durumluk kaygı puan ortalamaları sırasıyla 49.16, 43.75, 40.41 bildirilmiş olup, staj öncesi ve ortası, staj öncesi ve sonu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark varken, staj ortası ve sonu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı bildirilmiştir. Batmaz ve ark. (2005) yaptığı bir çalışmada birinci sınıf öğrencilerinin ilk kez IV enjeksiyon yaparken yaşadıkları kaygı durumlarının uygulama yaptıktan sonra azaldığı bildirilmiştir. Sabuncu ile (1994), Tel ve arkadaşlarının (2004) yaptığı çalışmada da öğrencilerin klinik uygulamalara çıktıkları ilk gün yaptıkları uygulamalar esnasında kaygı yaşadıklarını belirlenmiştir. Erbil ve arkadaşları (2006) yaptığı çalışmada uygulama amacıyla ilk kez kliniğe çıkan birinci sınıf öğrencilerinin kaygı yaşadıkları belirlenmiştir.

Tablo4. Öğrencilerin klinik uygulama öncesi ortası ve sonundaki sürekli kaygı puan ortalamalarının karşılaştırılması

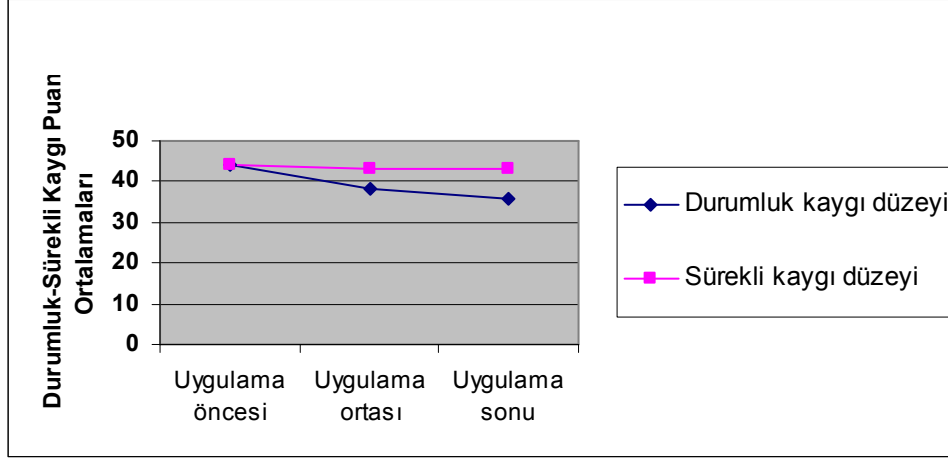
	Klinik uygulama öncesi	Klinik uygulama ortası	t	p
Sürekli	43.81	42.87	-1.981	>0.05
	Klinik uygulama öncesi	Klinik uygulama sonu		
Sürekli	43.81	43.29	-589	>0.05
	Klinik uygulama ortası	Klinik uygulama sonu		
Sürekli	42.87	43.29	-482	>0.05

Öğrencilerin klinik uygulama öncesi, ortası ve sonu sürekli kaygı düzeyleri sırasıyla 43.81, 42.87, 43.29 olarak belirlenmiştir. Sürekli kaygı puan ortalamaları ile yapılan istatistiksel analizde klinik uygulama öncesi ve ortası, klinik uygulama öncesi ve sonu, klinik uygulama ortası ve sonu arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir fark tespit edilememiştir ($P> 0.05$) (Tablo 4).

Bu sonuçlar diğer çalışma sonuçları ile paralellik göstermektedir (Yetkin ve Özer 1997, Şirin ve ark. 2003). Yetkin ve Özer'in (1997) hemşirelik öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin sürekli kaygı puan ortalamaları klinik uygulama öncesi,

ortası ve sonu sırasıyla 45.1, 44.1, 43.9 olup aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamsız olduğu bildirilmiştir. Şirin ve arkadaşlarının (2003) yaptığı çalışmada öğrencilerin sürekli kaygı puan ortalamaları staj öncesi, staj ortası ve sonu sırasıyla 44.62, 43.54, 44.33 olup aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamsız olduğu bildirilmiştir. Spielberger'in kaygı kuramında da, sürekli kaygı düzeyinde stres ve stres sonrası durumlarda önemli değişmelerin olmayacağı ileri sürülmüştür. Bu çalışmada da sürekli kaygı düzeylerinin aralarında pek farklılık olmaması Spielberger'in kuramını desteklemektedir.

Grafik 1. Öğrencilerin klinik uygulama süresince durumluk-sürekli kaygı düzeyleri

Grafik 1’de Öğrencilerin durumluk kaygı düzeylerinin klinik uygulama öncesinde en yüksek olduğu, uygulama ortasına doğru önemli ölçüde düştüğü, sonuna doğru ise önemli bir değişiklik olmadığı, sürekli kaygı düzeyinin ise uygulama süresince önemli ölçüde değişmediği görülmektedir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin klinik uygulamaya çıktıkları ilk gün ile son gün arasında yaşadıkları durumluk kaygı açısından ve ifade ettikleri duygular açısından fark olduğu görülmektedir. Öğrencilerin durumluk kaygı düzeyleri klinik uygulama öncesi en yüksek iken ($X=44.38$) klinik uygulamanın ortalarına doğru azaldığı ($X=38.09$), sonuna doğru

ise en düşük seviyeye ($X=35.62$) ulaştığı belirlenmiştir. Öğrencilerin sürekli kaygı düzeylerinin ise klinik uygulama boyunca anlamlı düzeyde değişmediği belirlenmiştir.

Klinik ortamın öğrencide ilk uygulamaya çıktıkları gün daha fazla kaygı yaşattığı yapılan çalışmalarla da kanıtlanmıştır.

Bu doğrultuda klinik uygulamaların ilk günü öğrencilerde kaygıyı azaltabileceği düşünüldüğünden, mesleki bir uygulama yapmadan sadece gözlem yapmaları, ortamı ve çalışanları tanımaları, kliniğin çalışma düzenini öğrenmeleri önerilebilir. Ayrıca klinik uygulamalara çıkmadan önce hastane ortamının gözlem niteliğinde zaman zaman öğrencilere tanıtılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Audet MC** (1995). Caring in nursing education: reducing anxiety in the clinical setting. *Nursingconnections* 8(3); 21-28.
- Atalay M, Tel H, Altun E ve ark.** (1994). Hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinin klinik uygulamada yaşadıkları güçlükler ve yaşam beklentileri. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 1(1):19-25.
- Batmaz M, Özhan F, Soydan M ve ark.** (2005). İntravenöz enjeksiyon uygulaması yapan öğrencilerin anksiyete düzeylerinin belirlenmesi. *İstanbul Üniversitesi Florence*

Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu Hemşirelik Dergisi 54(13):117-131.

Erbil N, Kahraman AN, Bostan Ö (2006). Hemşirelik öğrencilerinin ilk klinik deneyim öncesi anksiyete düzeylerinin belirlenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 9(1):10-16.

Locken T, Norberg H (2006). Reduced Anxiety Improves Learning Ability of Nursing Students Through Utilization of Mentoring Triads. <http://www.ncur.wlu.edu/orals.pdf> (Erişim tarihi/21.04.2006).

Öner N, Le Compte A (1983). Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Öz F (2004). Sağlık Alanında Temel Kavramlar. İmaj İç ve Dış Ticaret AŞ. Ankara.

Sabuncu N (1994). İlk defa kas içi enjeksiyon yapacak öğrenci hemşirelerde anksiyete düzeyi. Hemşirelik Bülteni Dergisi 8(32):1-7.

Şirin A, Kavak O, Ertem G (2003). Doğumhane stajına çıkan öğrencilerin durumluk-sürekli kaygı düzeylerinin belirlenmesi. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 7(1): 27-32

Tel H, Tel H, Sabancıoğulları S (2004). Hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinin laboratuvar uygulamasında birbirlerine IM enjeksiyon uygularken ve klinik uygulamanın

ilk gününde anksiyete durumları. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 7(1):27-32

Thompson JM, Mc Farland GK, Hirsch JE et al. (1993). Mosby's Clinical Nursing. Third Edition. Mosby-Year Book. St. Lois.

Ulusoy MF (1998). Nitelikli hemşirelik eğitimi için nitelikli uygulama ortamı. Hemşirelik-Ebelik Eğitim ve Uygulamalarında Kalite Sempozyumu. Kayseri.

Yetkin A, Özer H (1997). Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu birinci sınıf öğrencilerinin klinik uygulamaya ilişkin kaygı düzeylerinin incelenmesi. 6. Anadolu Psikiyatri Kongresi Bilimsel Çalışmalar Kitabı, s.215-220.

Yüksel N (2001). Ruhsal Hastalıklar. Çizgi Tıp Yayınevi San.ve Tic. Ltd. Şti. Ankara.